

Vrouwenmishandeling – de huisarts als helper

ANITA AERTS

Voordracht gehouden op het achtentwintigste Wetenschappelijk Congres van het Nederlands Huisartsen Genootschap, op 4 november 1983 in De Koningshof te Veldhoven.

Achtergrond

Voordat ik mijn voordracht begin, wil ik verduidelijken vanuit welke achtergrond ik praat. Ik ben een van de oprichtsters van *Blijf van m'n Lijf* in Amsterdam en heb daar zes jaar lang heel direct gewerkt met vrouwen die daar, vanwege het feit dat ze werden mishandeld, haar toevlucht zochten.

Ik heb bij *Blijf van m'n Lijf* een heleboel geleerd. Twee zaken wil ik u niet onthouden. Het eerste is dat geweld escaleert. Telkens bleek uit de verhalen van de vrouwen, dat op de lange duur vaker en ernstiger wordt mishandeld. Het andere is dat ik buitengewoon onder de indruk ben van de veerkracht van vrouwen, ook van de vrouwen die wanhopig en totaal in de war aankwamen.

Een andere opmerking die ik vooraf wil maken: het gaat mij er niet om, alle verantwoordelijkheid voor hulp aan mishandelde vrouwen op de schouders van de huisarts te laden, maar om te laten zien wat die huisarts vanuit zijn/haar positie kan doen en beter kan laten.

Een ander kader

Als ik over vrouwenmishandeling praat, heb ik het over vrouwen die worden mishandeld of met lichamelijk geweld bedreigd door haar – al dan niet wettige – (ex)partner. Omschrijvingen als „geweld in het gezin” laten in het midden wie wie nu eigenlijk slaat. Ze verhullen het eenrichtingverkeer van het geweld, namelijk van mannen tegen vrouwen of van volwassenen tegen kinderen.

Vrouwenmishandeling kan niet alleen verklaard worden vanuit specifieke, individuele situaties, kan niet gezien worden als toevallig uit de hand gelopen ruzies; daarvoor komt het te veel voor en gebeurt het te systematisch.

Er zijn verschillende misverstanden in omloop die een hardnekkig leven leiden, en die ik even wil noemen. Zo zou vrouwenmishandeling alleen voorkomen in lagere sociale klassen – als gevolg van het door de middenklasse waargenomen onvermogen tot verbale communicatie – of zouden het voornamelijk buitenlandse mannen zijn die slaan (een cultuurgegeven). Ook zou er sprake zijn van een zekere wetmatigheid dat vooral vrouwen die vroeger door haar vader geslagen zijn, mishandeld worden. Met andere woorden: ze weten niet beter, of sterker nog: zij kiezen er voor.

Deze theorieën hebben geen andere functie dan vrouwenmishandeling ver van ons bed te houden.

Om te begrijpen dat het verschijnsel vrouwenmishandeling zich al eeuwenlang wereldwijd onder vrouwen van alle sociale klassen en alle leeftijden voordoet, wil ik een ander kader aanbieden. Ik wil daarbij vrouwenmishandeling plaatsen in het kader van de structureel ongelijke machtsverhouding tussen mannen en vrouwen en in verband brengen met de ideologie die deze machtsongelijkheid legitimeert.

Het Harmonisch Gezin

Vrouwen worden maatschappelijk gezien ondergeschikt geacht aan mannen en zijn hen gehoorzaamheid verschuldigd. Aan vrouwen wordt de emotionele verzorging van relaties toegewezen. Het welslagen van een relatie hangt van haar af. Als vrouwen niet goedschiks aan de ongelijke verdeling van macht gehoorzamen, kan het altijd nog afgedwongen worden, desnoods met geweld.

Niet alleen mannen zijn deze mening toegedaan, ook vrouwen, zelfs als zij de kwalijke gevolgen daarvan rechtstreeks

aan den lijve ondervinden. Dat is dan ook de reden dat vrouwen in eerste instantie verbijsterd en geschokt op mishandeling reageren, want dit geweld strookt niet met de idylle van Het Huwelijk. Zelden reageert ze kwaad en woedend, maar veeleer angstig en vooral schuldig. Ze vraagt zich af waaróm zij geslagen wordt, wat zij verkeerd heeft gedaan, of ze aanleiding heeft gegeven, wat ze kan doen om het hem naar de zin te maken – in plaats van zich bezig te houden met haar eigen pijn en woede, haar belangen en haar verzet.

Zonder inzicht in de ideologie van het Harmonische Gezin is het onbegrijpelijk waarom ze vindt dat kinderen een vader en een moeder nodig hebben, ook al voedt zij in de praktijk de kinderen alleen op, en waarom ze een vrouw alleen, zonder man, niet helemaal voor vol aanzien.

Er bestaat bij grote groepen mensen verontwaardiging als het gaat om het idee van geweld tegen vrouwen. Merkwaardig genoeg houdt die verontwaardiging op als zo'n situatie zich in de directe omgeving voordoet, bij de buurvrouw of een familielid. Plotseling „zal zij het er ook wel naar gemaakt hebben”, is het een zaak „tussen man en vrouw” of zijn er andere redenen die het geweld begrijpelijk en dus acceptabel maken. Redeneringen als „ieder huisje heeft zijn kruisje”, „waar rook is, is vuur”, „waar twee vechten, hebben twee schuld” maken geweld acceptabel en legitimeren geweld. Maar als gewelddadig gedrag al begrijpelijk is, dan is het nog niet acceptabel.

Wat er moet gebeuren, is dat deze legitiemering ophoudt; dat vrouwen niet langer in elkaar geslagen, bedreigd, verneerd en vermoord worden.

De positie van de huisarts

Bij lichamelijke klachten of psychische klachten die zich lichamelijk uiten, is de huisarts de meest aangewezen en meest geaccepteerde figuur om naartoe te gaan. Maar de meeste huisartsen zijn arts van het hele gezin. Dat kan een drempel zijn voor haar en voor de arts. Door het denken in termen van „het gezin”, dat zowel aan de kant van de vrouw als van de arts plaatsvindt, gaat zij er bijvoorbeeld niet zonder meer van uit dat de arts haar als een individu ziet, maar als een onderdeel van het gezin. Zolang ze van de arts niet weet hoe hij*

* Ik zal hier voor de leesbaarheid verder de mannelijke vorm gebruiken vanwege het feit dat 93 procent van de huisartsen man is.

zich opstelt, kan ze bang zijn dat hij iets over haar problemen laat doorschemeren aan de man; dat de arts zijn beroepsgeheim niet strikt individueel hanteert.

De arts op zijn beurt kan – als arts van het hele gezin – het gevoel hebben dat hij boven de partijen moet blijven staan, en dat hulp aan de vrouw hetzelfde is als partij kiezen tegen de man. Maar niet kiezen is hier kiezen voor het recht van de sterkste. Van de huisarts wordt niet gevraagd om scheidsrechter te zijn of uit te maken wie schuldig is. Zelfs als het hem wel gevraagd wordt, is het niet zijn positie. De vrouw vraagt hulp. Steun aan haar is niet hetzelfde als partij kiezen tegen hem.

Wat kan de huisarts doen?

Wat kan de huisarts doen?

Alert zijn op mishandeling. Vrouwen vertellen niet graag precies wat er aan de hand is, omdat ze zich schamen dat haar dit overkomt; omdat ze het gevoel hebben te falen in het huwelijk, of omdat haar op straffe van verdere mishandeling verboden is er een woord over naar buiten te brengen. Om een voorbeeld te noemen van de wijze waarop zich dit kan voordoen: haar verwondingen heeft ze opgelopen door uit te glijden over een losliggend kleedje of een traploper, door van de fiets te vallen of tegen een deur aan te lopen. Dat maakt herkenning voor artsen vaak ingewikkeld.

Maar ook zonder verwondingen zijn er indicaties die op mishandeling kunnen wijzen. Naast psychosomatische klachten zijn dat onder meer tekenen van isolatie. Tekenen van isolatie zijn bijvoorbeeld: zelden buiten de deur komen, een opvallend gebrek aan contacten, geen eigen hobbies of bezigheden buiten de deur hebben, een verbod op contacten met familie of vriendinnen. Een andere aanwijzing kan zijn dat de man altijd meekomt op het spreekuur en de medische zaken voor zijn vrouw regelt.

Als u het vermoeden hebt dat een vrouw wordt mishandeld, kunt u haar dat het beste rechtstreeks vragen. Dan moet u niet vragen: „Wordt u mishandeld?” of „Bent u verkracht?”, maar: „Heeft uw man u soms een duw gegeven, laten struikelen, gaat uw man met u naar bed als u dat niet wilt?” Want veel vrouwen gebruiken zelf niet het woord mishandelen. Ze zeggen: „Mishandeling? Nee dat niet. Als ik het eten niet vroeg genoeg op tafel heb, gebeurt het wel dat hij mij alle hoeken van de kamer laat zien.” Ze

vertellen: „Ik had een stoel rood geverfd. Hij zag het en voor ik het wist, had ik een dreun voor mijn kop; mijn oren suizen er nog van.”

Door ernaar te vragen doorbreekt u het taboe op mishandeling. U kunt laten merken dat u weet dat het voorkomt, en dat u het niet vanzelfsprekend vindt dat zij geslagen of bedreigd wordt, welke reden de man ook had. Het kan soms de eerste keer zijn dat een vrouw de legitimiteit van geweld hardop hoort betwijfelen. Als een vrouw ontkent dat ze wordt mishandeld, en u hebt toch uw bedenkingen, zult u moeten accepteren dat ze er op dat moment niet op in wil gaan. U kunt wel aanbieden er verder over te praten als ze dat wil.

Verder kan de huisarts zorgen dat hij geïnformeerd is over een aantal zaken: – de weg weten naar hulpverleningsinstanties die openstaan voor mishandelde vrouwen en de kortste weg naar *Blijf van m'n Lijf*-huizen en andere opvanghuizen;

– affiches en folders van *Blijf van m'n Lijf*-huizen en andere opvanghuizen in de wachtkamer neerleggen; dat geeft de mogelijkheid dat er ook anoniem gebruik van gemaakt kan worden;

– het is handig een aantal dingen te weten over de juridische positie van een vrouw die wegloopt, te weten: dat ze recht heeft op een bijstandsuitkering als ze geen eigen inkomen heeft; dat ze dan ook recht heeft op 'n advocaat; dat ze door weg te gaan niet het recht op toewijzing van de kinderen verliest en op toewijzing van de woning bij echtscheiding.

U kunt aangeven dat u bereid bent een medische verklaring te geven of u kunt aangeven wat de kanalen zijn om een medische verklaring van bij haar geconstateerde verwondingen te krijgen, en haar stimuleren daar gebruik van te maken.

Er is nog meer te doen door huisartsen die dat willen. Het belangrijkste is het creëren van rust: tijd maken waarin er verder ingegaan kan worden op wat er aan de hand is. Het kan heel steunend zijn dat een vrouw haar verhaal vertelt aan iemand die werkelijk naar haar wil luisteren. Het geeft haar de mogelijkheid voor zichzelf een aantal zaken op een rij te zetten. Voorop staat dat er wordt ingegaan op haar verhaal.

Valkuilen

Daarbij zijn er verschillende valkuilen: Wat er binnen een gesprek vaak gebeurt, is dat het accent schuift naar de

vraag wat hem bezielt, waarom hij slaat, wat zij kan doen om hem te laten ophouden. U kunt haar beter houden bij haar moeilijkheden, haar dilemma's, haar woede, verontwaardiging en angst, haar illusies over het huwelijk, haar hoop op verandering, haar mogelijkheden tot verzet, haar toekomstideeën.

Wat u vooral moet nalaten, is de vrouw opnieuw wijzen op haar verantwoordelijkheid voor het slagen van het huwelijk, haar plicht om het anders en opnieuw te proberen. Zij heeft dat allemaal allang zelf bedacht, is daar kennelijk niet verder mee gekomen, en het ondermijnt.

Het laatste waar vrouwen behoefte aan hebben, is zielig gevonden te worden. Iemand zielig vinden, is iemand niet voor vol aanzien. Ze wordt daarmee op haar zwakke en hulpeloze kanten aangesproken en raakt eerder verder in het slop. Vrouwen willen geen medelijden; ze willen hulp en steun.

Als het u in bepaalde situaties een goed idee lijkt om eens met de man en vrouw samen te praten, is het goed van tevoren de mogelijkheden en risico's van zo'n gesprek te verkennen. Als u eigenlijk niets anders te bieden hebt dan een echtpaar vaderlijk of moederlijk toe te spreken, kunt u er beter niet aan beginnen. Het gebeurt namelijk nogal eens dat de vrouw na zo'n gesprek dat op zich goed verlopen is, opnieuw in elkaar wordt geslagen. U moet hierbij natuurlijk op uw eigen oordeel vertrouwen, maar ook de risico's kennen.

Een lange weg

Het kan voor een vrouw een lange weg zijn om uit de situatie van mishandeling te komen. Niet elke vrouw zal de weg kiezen die voor u het meest logisch is. Het kan voor u zo klaar als een klontje zijn wat de vrouw moet doen. Alleen, zij doet het niet, aarzelt, zet niet door. Weggaan en weer bij de man terugkomen kan hulpverleners tot wanhoop brengen, zeker als u op korte termijn spectaculaire resultaten verwacht. Maar ook al is het voor u duidelijk, het gaat er om dat zij voor zichzelf helder krijgt wat ze gaat doen. Om een beetje te begrijpen hoe het in elkaar zit, kunt u zich afvragen hoelang u zelf doet over het nemen van beslissingen die uw leven ingrijpend veranderen, zoals bij echtscheiding, een ander beroep kiezen, en welke twijfels en dilemma's u dan bij uzelf tegenkomt.